

Антиглобализъм и антиамериканизъм¹

Жан-Франсоа РЕВЕЛ

Как да се обясни все по-силно разрастващата се от 1999 г. насам война срещу глобализацията? Война не в преносен, а в буквален смисъл, физическа, а не теоретична; сблъсък по улиците, а не сблъсък на идеи, тъй като демонстрантите, формиращи ударните групи, поддържани от неправителствени организации (те от своя страна дотирани от правителствата), обсаждат сградите и градовете, където заседават международните форуми.

Зад войната срещу глобализацията, т.е. срещу свободното движение на хора и стоки, към което трудно човек може да бъде по принцип враждебен, се крие една много по-стара и по-радикална война срещу либерализма и срещу неговия най-важен представител и най-мощен световен медиатор - САЩ. По време на "антиглобалисткия карнавал", състоял се на 16 февруари 2001 г. в Монпелие, "гвоздеят" на парада беше персонаж, маскиран като "чичо Сам", водещ къдраво кученце, с цилиндър и костюм в цветовете на американското знаме. Не би могла по-ясно да се посочи върховната изкупителна жертва. Според старата социалистическа традиция антилиберализмът и антиамериканизмът се свързват. Свободата на придвижване, дължаща се на глобализацията, им осигурява възможността да се озовават на кое да е място на демократичната планета, независимо дали това ще са уволнени войници от победената комунистическа армия или техни политически наследници, които се събират на групи, решени поради липса на открита фронтова война, която и не е по силите им, да водят необезпокоявани партизанска война. Глобализацията, дори като неясна идея, им служи като нова мишена, чрез която целят вечните си врагове. Опростявам? Преувеличавам? Ни най-малко. По време на една антиглобалистка демонстрация в Лондон на 30 ноември 1999 г., поддържаща провеждащата се по същото време демонстрация в Сиатъл срещу Световната търговска организация, върху едно от знамената можеше да се прочете текстът: "Приватизацията убива, капитализмът убива." Впрочем какво твърди "*Le monde diplomatique*" или Пиер Бурдийо? Според тях и техните съмишленици глобализацията ще породи нарастваща бедност на планетата в полза на малка група богати, които ще стават все по-богати. Това, нека го назовем, е същото, което през XIX в. Карл Маркс предвиждаше за бъдещето на индустриализираните страни от Западна Европа и Северна Америка: вее по-бързо затъване на все по-многобройни групи в една все по-тежка мизерия, срещу все по-намаляваща група от шепя все по-богати капиталисти. Познаваме санкцията на историческото развитие върху това гениално пророчество. Можем да си спомним, че още в края на 50-те години Френската комунистическа партия пропагандираше темата за "абсолютната пауперизация" на работническата класа по време на "славните 30-те години", когато равнището на живот очевидно растеше. А! Научният социализъм! Лионел Жоспен поздрави в лицето на антиглобалистите от Генуа, Гьотеборг, Ница или Сиатъл "световната проява на едно гражданско движение".

1 Преводът е направен по: Revel, Jean-Francois. *L'obsession anti-americaine. Son fonctionnement, ses causes, ses incosequences*. Plon 2002, 63-98, 211-240. Книгата на члена на Френската академия на науките Жан-Франсоа Ревел представлява изследване на границата между документалната литература и есето. Тя се оказва изключително интересна заради ключовия момент на нейната поява - "след" и "преди" (след 11 септември, но преди войната с Ирак) и е не само актуална, но и проблематична заради неизбежната проверка на верността на преценките, наложена от бързия ход на събитията (бел. прев.).

Всъщност по-скоро става дума за едно изплуване на малцинство, свързано с антидемократично насилие. Наистина демокрацията дава право на всеки мирно да протестира, т.е. да демонстрира, съобщавайки на глас и върху плакати своите мнения и изисквания. Но антиглобалистите, особено след Сиатъл, преминаха границата на обикновената демонстрация.

Навсякъде, където се появяват, още в началото тяхната цел е да попречат на срещите на държавните ръководители и на правителствата, избрани с редовните гласове на избирателите, или на законни представители на международни организации, или още, както в Давос, на среща на личности и обмяна на гледни точки, без правото да взимат решения. Вярно е, че според манталитета на тоталитаристите, да споделяш идеи, противоположни на техните лозунги, е престъпление. Където и да отидат по света, тези твърде глобализирани антиглобалисти окупират сградите, в които трябва да се състоят срещите, с цел да прогонят със сила участниците или да наложат мълчание. Ето защо различието между голямата група на демонстрантите, наречени пацифисти, и малцинството на агресивните анархисти, които - както ни разказват - проникват сред първите, е само лъжа и лицемерие. Искането чрез физическо насилие да направиш невъзможна определена среща; не може да се осъществи по мирен начин, това означава да се подмени насилието с конфликт. Тези средства са същите, както приложените от черните или кафявите ризи и от грубите комунистически ръце. Нещо повече - ако агресивните анархисти са наистина малцинство сред разрушителните части на антиглобалистите, как би могло да се обясни, че мнозинството, определящо се като пацифистко, не успява да ги неутрализира? Как така 100 000 или 200 000 идеалисти, влюбени в мира, са безсилни да попречат на неколкостотин терористи, пристигнали да плякосват, да разрушават, да чупят, да палят, да крадат? Човек може да се поддаде веднъж, но не 6, 7, 10 пъти. Впрочем, жестоката диващина, защитена или практикувана от "мирните" антиглобалисти, далеч не е намаляла между Сиатъл от 1999 г. и Генуа от 2001 г., а интензивно нараства.

Това, че италианската полиция в Генуа премина границите при поддържане на демократичния ред поради факта, че един полицай на 20 години уби демонстрант на 23 години, е наистина възмутително. Все пак трябва да се отбележи, че пресата и опозицията в Италия пламенно публично заклеймиха полицията и правителството и смъртта на младия мъж не беше обект на полемика, въпреки че снимките показваха, че карабинерът е бил в законна самоотбрана!. Шведската полиция в Гьотеборг - град, чийто център беше "мирно" разрушен, приложи в отговор репресия, която приличаше по-скоро на партизанска война, а не на демонстрация. Тя стреляше дори с истински патрони, но за щастие имаше само ранени. Е, не става ли дума за истинска партизанска война? Хитростта на тези псевдодемонстранти, всъщност бунтовници, е, че прехвърлят отговорността за жестокостта, чиито инициатори са, единствено върху полицията. Метежниците от крайната десница, които на 6 февруари 1934 г. в Париж се отправиха към двореца на Бурбоните с цел да разбият вратата и да прогонят депутатите - точно това, което правят днес антиглобалистите в интернационален мащаб срещу "върховете", вмениха на реакцията на полицията и единствено на нея жертвите, които защитата на Републиката предизвика по тяхна вина. Без съмнение полицията не е била напълно невинна, но още по-малко невинни са метежниците. И в двата случая жестокостта на полицията е резултат от жестокостта на метежниците, а не причина за нея. Необходимо ли е да припомним, че преди откриването на "срещата на върха" в Генуа полицейските служби получиха колети-капани? Отваряйки един от тях, участник загуби окото си, докато "мирните" демонстранти хвърляха превантивно по улиците на града коктейли "Молотов"2.

Това, което показва, че жестокостта е самоцелна, е нейната ненужност, защото почти всички демонстранти антиглобалисти са от демократичните страни. Те се

възползват от свободата да се изявяват, от правото на глас, могат, ако решат, да създават политически партии и да участват в избори, за да се опитат да наложат своите идеи по пътя на убеждението и избора. При тези условия може да се приеме като частен случай, че един министър-председател ги поздравява с избора на различен път. Жестокостта и физическото насилие са легитимни срещу диктатурите, защото са единствената възможност за тези, които искат да участват във възстановяването или установяването на демокрацията. Но метежниците от Ница и Генуа правеха обратното - атакуваха демокрацията, за да наложат силата.

За да бъдете разбрани, трябва да се припомни старият културен фонд, който ги обвързва с "революционната" традиция. Да подражават на революция, която от век се укрива и позори -- това търсят тези демонстранти. Тяхната цел не е чрез демократични действия да популяризират една антиглобалистка програма, на каквато имат право и каквато всъщност те нямат - до такава степен техните идеи са непоследователни и ограничени. Действието при тях предхожда мисълта и се задоволява да удължава политическата предистория на модерния свят, подобно на култовете от неолита, продължили да съществуват в основите на Ренесанса. Антиглобалистите бият с железни палки барабана на антикапитализма и антиамериканизма, верни на легендата за чудодейния ефект на градската партизанска борба. Да добавим, че използваша повода да си "подарят" един нов враг - либерала Силвио Берлускони, в техните очи "фашист", въпреки че за втори път е демократично избран, който придава допълнителна пикантност на стерилното удоволствие на античното им видение. "Младите" антиглобалисти в действителност са идеологически старци, фантоми, възкръснали от едно минало на разруха и кръв. Колкото до "обновяването", в Генуа се видяха отново червени знамена със сърп и чук (които дори екскомунистическата партия в Италия бракува след 1989 г.), изображения на Че Гевара и сили на Червените бригади. В глобализацията демонстрантите атакуват демократичния капитализъм, Америка, това, че от най-малко половин век тя е най-проспериращото и креативно демократично капиталистическо общество. Атакуват либерализма, или, казано точно, свободата, чиито първи ползватели са самите те, тъй като се придвижват по всяко време където пожелаят. Ако би трябвало да се санкционира техният диктат и да се възстановят навсякъде граничните бариери, паспортите, визите дори и за туристите, нямаше да се случи нито Сиатъл, нито Гьотеборг.

Това не е единственото противоречие в ограничения им умствен багаж. Например те хвърлят в огън и кръв Сиатъл в името на борбата срещу "дивата" глобализация, "която е от полза само за богатите". Впрочем кой беше в Сиатъл? *Световната търговска организация* (СТО), чиято задача е да регламентира световния икономически обмен, именно за да предотврати неговата "дивота". След създаването на СТО не съществуват държави в света, които да не желаят да бъдат нейни членове; най-бедните са най-нетърпеливи. А кои се срещаша в Ница или в Гьотеборг? Представители и управляващи от Европейския съюз, в който няма нищо "глобално", тъй като в него членуват 15 държави, докато на планетата съществуват над 200. Кои се срещаша в Генуа? Г-8, т.е. седемте най-индустриализирани държави с любезното участие на Русия. Въпреки че влиянието им е международно, все пак те не са "целият свят". Те не са Обединените нации. Опитите им да съгласуват своите политики, евентуалните им договорености не играят никаква санкционираща роля за другите страни. Претендирайки, че атакуват глобализацията, рушителите от Генуа всъщност атакуват самия капитализъм (впрочем те разрушиха фасадите на банките преди началото на срещата) и най-сатанинското му възплъщение - Америка. Поводът за това е старият рефрен: богатите държави не биха се ангажирали с бедните. По-нататък ще имаме възможност да покажем несъстоятелността на тази легенда. Но в този случай се очертава допълнително противоречие - срещата на върха на Г-8 в Генуа целеше да обсъди именно този

проблем. И осемте намалиха дълговете на бедните държави. Те подкрепиха обществената помощ за развитието на Юга, откриха световен фонд за финансиране на медицинска кампания именно в Южна Африка срещу СПИН-а, маларията и туберкулозата.

Защото освен това в Генуа членовете на Г-8 за първи път бяха поканили африкански ръководители да присъстват и да вземат участие във форума. Британският министър-председател поздрави това начало, което той нарече "амбициозен План "Маршал" за Африка ".з Ужасният Джордж Буш беше поискал преди началото на срещата "повече заеми за здравеопазването и образованието в най-бедните страни". Той обяви по този повод "радикална политическа промяна" на администрацията си. Той каза: "Но да не се лъжем - тези, които протестират срещу свободната търговия, не са приятели на бедните." Въпреки че е общопризнат като глупав (ако се вярва на европейската преса), по този въпрос президентът на САЩ не грешеше. Онова, което искат бедните страни, всъщност е по-свободен достъп на техните продукти, по-специално до селскостопанските пазари на богатите държави. Казано другояче, те искат повече, а не по-малко глобализация. От друга страна, това, което доказва липсата на яснота на бунтарите, самите те богати, впрочем, е фактът, че те подкопават "срещи на върха", чиято цел е да разширят свободата на търговията, т.е. да увеличат износните възможности на бедните държави към по-платежоспособни региони; такъв беше и антиамериканският протест в Квебек, където бяха положени основите на уникален континентален пазар, предназначен, между другото, да отвори Северна Америка за селскостопанското производство на Южна Америка. Тук също градът беше шурмуван, нападнат и плячкосан.

Когато отблизо се проследи тази каша, която служи за интелектуален пълнеж на антиглобалистките вопли (мога да продължа списъка), се установява, че от тях не би могла да се извлече програма, годна за практическо приложение.

Излагането на този безсмислен безпорядък е до такава степен смущаващо, че дори европейските ръководители с репутация на либерали, които по принцип не фигурират сред множеството на изпитващите носталгия към палеосоциализма, се обявяват за "впечатлени" от антиглобалистките метежници и са убедени в необходимостта да се води диалог с тях. Нещо обичайно е да се види как цялата лява преса и една политическа прослойка, която през 1989 г. сричаше мъчително нещо за разтърсваща ревизия и претендираше да "си е взела поука" от социалистическите катастрофи и абсурди, днес надава победни викове, поздравявайки сякаш от Бога дадената неочаквана атака на този нов кръстоносен поход срещу глобализацията, разбрана като синоним на капитализма.

Обратно - трудно е да се разбере причината, поради която лидерите на десницата приемат или се опитват да приемат сериозно политическата бълвоч на антиглобалистите. Защо в Генуа президентът на Република Франция Жак Ширак пледираше за "нормално и постоянно споразумение" с протестиращите? Защо в една обширна статия обяви, че е дошъл моментът да "се очовечи глобализацията"? Нима тя е нехуманна? Подобна формула е равностойна на безотказно приемане на клишето на метежниците и на сътрудничество с антилибералната стратегия на възстановената левица. По примера на Жоспен, Ширак дори поздравява "световната гражданска съвест". Защо е нужен този социалистически жаргон? Вярно е, че това се отнася до синдром на дясното, по-специално на френското дясно. Останалите ръководители от Г-8, дори социалдемократите, не последваха Ширак по този път без изход. Те целят да запазят правото си да взимат решения заедно с партньорите, без да се съобразяват с напълно нелегитимните метежници. Също така вярно е, че Франция има силна традиция на либерални мислители, но политическата десница не ги познава - тя винаги е била направляваща, планираща, бюрократична и регламентираща. Накрая, вярно е и

това, че особено след края на Втората световна война френската десница изгаря от едно силно желание, което я парализира, въпреки че не е увенчано с успехи, нито с възвръщаемост - желанието да се хареса на левицата.

Бернар Кушнер, чиято дейност към организациите "Лекари без граници" и "Световни лекари" в защита на бедните държави буди уважение, в известен смисъл загуби част от авторитета си, когато възкликна след метежите срещу Г-8 в Генуа: "Това е май 1968 г. в световен мащаб!" Наистина, нищо не налага така глобализацията, както антиглобализмът. Още повече, че формулата е удобна, но исторически неясна. Движението, което ние французите наричаме "Май 68-ма" заради месеца, през който то се случи във Франция, беше започнало няколко години преди това в САЩ под една по-оригинална и не толкова марксистка форма, а след това и в Германия. Нека си го припомним: заедно с дефинираното като благоприятно развитие на мисленето и нравите, европейският "Май 68-ма" изцяло и много бързо се отдаде на общото с тоталитарния социализъм в неговите маоистки и троцкистки варианти, въпреки че в началото беше антиоталитарен като нагласа. В същото време, отказвайки да играе по правилата на демократичната законност и бидейки прието заради формата си от източните комунистически държави, движението, наречено "Май 68-ма", се изроди в кървав тероризъм, продължил през следващите 20 години. Тогава се създадоха Червените бригади в Италия, Червената фракция в Германия, Японската червена армия, белгийските воюващи комунистически ядки (ССС) и по-маргиналните, но не по-малко страшни разклонения на "Пряко действие" във Франция (*Action directe*). Подвизите, които принадлежат на тези организации, не биха могли да служат за пример на поколенията на XXI в., нито като навременни, нито като законни. Самите протестиращи антиглобалисти понякога са на крачка от това, да се изродят в терористи. Случвало се е дори да прекратят границата в своя антиамериканизъм, когато в Англия през 2000 г. заложиха бомба в "Макдоналдс", която уби млада жена. Между съвременните антиглобалисти и движението от 68-ма наистина има нещо общо поради опростената представа на марксизма: абсолютното зло е капитализмът, осъществен и направляван от САЩ. Тъй като след Генуа се заговори за в бъдеще да се организират "по-скромни срещи на Г-8", в един от броевете на "Монд" (24 юли 2001 г.) карикатуристът Плантю публикува рисунка, на която се вижда "чичо Сам" (кой друг?), лагеруващ под една тента, чиито забити в тревата 7 колчета са останалите 7 партньори, членове на Г-8. Между тях се разпознава образът на Жак Ширак. Урокът е ясен - единственият реален господар на Г-8 е Америка, на която другите демокрации са прислужници в името на световния, т.е. на американския капитализъм. Този "елегантен" сатиричен анализ не би загрозил и брой на "Юманите" 6 от 1950 г.

Съществува и друго общо убеждение между участниците през 68-ма и настоящите антиглобалисти - и преди, и сега протестиращите по улиците смятат, че са по-легитимни от гласуваните на избори правителства. В него може да се разпознае един от най-мухлясалите модели на закачените на тавана фалшиви украшения на марксистките догми: надигането на "масите" е по-демократично от "чистата" демокрация. Още по-лошо: след Генуа известни политически лица от левицата (Франсоа Оланд, Жан-Люк Меланшу, Ноел Мамер във Франция и др.) обявиха закриването на Г-8. Заключение, което следва, е, че избраните чрез законни избори правителства губят правата си от момента, в който улицата ги отмени.

Ясно е, че многобройните демонстрации могат да бъдат знак за определено обществено мнение, за което едно или група демократични правителства би трябвало да си дават сметка поне с оглед на предстоящите избори. Но ако се подчинят на това, те се дисквалифицират, защото тези демонстрации са агресивни в стремежа си да парализират функционирането на самата демокрация. При тези случаи |а демократите, достойни за това име, се налага упорито да напомнят, че в политическата им система

властта се определя чрез пускане на бюлетини в урните, а ю чрез хвърляне на камъни във витрините. Обезпокояващо е, че левицата, дори републиканската, не съхранява по-дълго този осъзнат принцип.

Защо го забравя? Защото според нея антикапитализмът оправдава този проблем, тъй като "капиталистическата арогантност" - това е "американската арогантност". При все това интересно е, че където и да възникнат икономически проблеми или тежка криза, "потъващите" страни се обръщат за помощ или за намеса именно към Америка. Това е валидно както за Азия, така и за Африка; както за Латинска Америка, така и за Сърбия или Русия. На 30 юли 2001 г. председателят на Световната търговска организация сигнализира, че крайната мудност в постигането и прилагането на решения, отнасящи се до международната търговия, вреди на най-бедните страни. Основната причина за това забавяне е, казва той, отказът на богатите страни да намалят дотациите си за селското стопанство, което е непряка форма на протекционизъм. Този икономист, заемащ пост, който му позволява да следи фактите, всъщност твърди, че в основата на бедността е не пазарната икономика, а недостигът на пазарна икономика. Констатация, която не развълнува левите антиглобалисти. Онова, което те биха желали, е да се разрушат развитите икономики, защото според тях това развитие се съчетава с капитализъм. За последното имат право.

Обикновено основанието за присъдата над глобализацията е, че тя ще подчертае неравенството и ще утежни бедността. Истинската причина, която стои зад желанието тя да се отхвърли или контролира, е, че в настоящия си модел глобализацията се идентифицира с капитализма и с пазара, които от своя страна в настоящия контекст се свързват с американското надмощие.

За да се прецени правилното и грешното в тези твърдения, често възприемани безкритично дори от привърженици на пазарната икономика, би следвало да се отговори на следните три въпроса:

Дали глобализацията чрез пазара е нещо лошо?

Дали е нещо лошо, защото в съвременната ѝ версия тя осигурява поле за експанзия на американската свръхсила? Дали съвременното човечество се унифицира като се американизира?

Вярно ли е, че чрез глобализацията богатите стават по-богати, а бедните - победни както в световен мащаб, така и в рамките на отделните държави?

Що се отнася до първия въпрос, необходимо е да се помни, както подчертах, че именно само глобализацията чрез пазара е тази, която левицата отхвърля. И то не толкова пазарът, колкото глобализацията. Левицата има за цел глобализация без пазар. За нея тя е желана, ако е политическа и идеологическа. Революционна Франция си присвои мисията да наложи на цялото човечество принципите на 1789 г. През XIX и XX в. социализмът се определи в същността си като интернационален. Създаде Първия, Втория, Третия и Четвъртия интернационал, чиито имена говорят за вселенска амбиция. Въпреки преходните и консолидиращи етапи, в които се превъзнасяше "социализмът в една страна", заради тактически и конюнктурни причини съветските комунисти и маоистите винаги са чувствали призиванието да наложат своя модел на цялото човечество, при необходимост дори чрез военна интервенция или въоръжен преврат. Когато са имали възможност, никога не са пропускали да прибягнат до това и на петте континента. Спорещите антиглобалисти, въпреки че нямат намерението, нито средствата, за да оперират с подобни мащабни военни действия, не са по-малко антилиберални и глобални?. Лявата преса, например "*Le Nouvel Observateur*"⁸ поздравява "антилибералните успехи на върха в Порто Алегре", провъзгласява (това е заглавието на статията) "раждането на един Интернационал". Прави заключението, че "една друга глобализация изпреварва Давос". Впрочем не глобализацията, а либерализмът е врагът за левицата. За нея глобализацията е добра, стига да е

планирана и управлявана. Министър-председателят социалист Лиснел Жоспен през 2001 г., след като в Генуа аплодира "световната поява на едно гражданско движение", продължи поздравленията си към демонстрантите, показали според него, че "господството на глобализацията преминава през преутвърждаване ролята на държавите"⁹. Този конфликт по-малко се отнася до глобализацията, въпреки че противопоставя две концепции за нея: едната, създадена на основата на свободния пазар и частните предприятия, и другата - на базата на управлението и държавната икономика, една наложена и контролирана от държавите глобализация. Ако съществува "победа" от Сиатъл до Генуа, то тя е в това, че втората надделя над първата.

Неуместността на втората концепция и парадоксалната радост, която предизвиква нейното изплуване днес отново, е следствие от това, че в миналото единствените резултати, които тя донесе, са: икономически спадове, мизерия сред хората, техническа изостаналост, произтичащи от политически тирании. Тази констатация е валидна както за социалистическите комунистически режими, така и за хитлеристкия националсоциализъм, който, да не забравяме, също се мислеше призван да се разпростре на цялата Земя и като начало в Европа. Дирижираният глобализъм винаги е бил подстрекател на човешки катастрофи или в по-малко лошите варианти - на икономически затъвания, много по-болезнени за народите, отколкото най-лошите капиталистически неправди.

Прегледът на историческата реалност в миналото и днес ни учи, че единствената глобализация, чиято равностойност е като цяло положителна, въпреки наличните негативи, е капиталистическата, впрочем съществуваща не отскоро.

Глобализацията е съществувала много преди създаването на САЩ. Както припомня икономистът и историк Режи Беничи (10) в блестящото си изследване по въпроса, тя съпътства цялото развитие на капитализма. Още по-назад в миналото могат да се проследят разширяването на търговията по време на Римската империя или Средновековието и печелившите резултати от това: предимствата на възвръщаемостта, допълнителните печалби, намаляващи себестойността. Но най-вече след Великите географски открития през XV в., с разрастването на трансатлантическата търговия се развива глобализацията в съвременния смисъл на понятието. Беничи разграничава три етапа: експанзията на пазарния капитализъм след Великите географски открития; периода, когато се разпространява индустриалната революция в Европа и в Северна Америка, между 1840 и 1914 г.; и накрая - съвременния период.

От само себе си се разбира, че първата вълна, продължила през целия XVI в., се е разраснала още повече през XVII в. Благодарение на морския трафик, освен големите участници от предната линия както Англия и Испания, така и малки държави като Португалия и Холандия се превръщат в значителни икономически сили, управляващи световната мрежа, простираща се до Индия, до Югоизточна Азия, Индонезия, до Западния Пасифик, Австралия, Южна Африка. Източноиндийската нидерландска компания е модел на новите средства, които предхождат световните промени¹¹. По-късно XVIII в. доказва на практика, доколкото ги обясни чрез теоретичен анализ, облагите от свободата в търговията.

По времето, което Беничи определя като "втора вълна на глобализацията", между 1840-1914 г., обемът на световната търговия е нараснал 7 пъти. Днес много се говори за "света-Америка". За първите две глобализации подхожда изразът "света-Европа" - до такава степен Европа се е разпростирала на всички континенти със своите капитали, техника, езици, хора. Преди всичко тя е била моторът на световното движение на стоки, знания, науки, техники, идеи. Точно обратното - след 1919 г., след катастрофата от Голямата война (Първата световна война) и въпреки възстановяването на мира, разорена Европа се връща в себе си. Това е резултат от превъзходството ѝ. Нещо

повече - тя се разчленява: европейските държави се затварят една за Друга. От другата страна на Атлантика - Съединените щати, Аржентина и Бразилия - огромни територии, по традиция отворени за имигранти и вносни продукти, на свой ред също се затварят. Международната търговия се срутва, капиталите не се движат, налага се контрол върху обмена, обмисля се фиксиран чрез постановление паричен курс. По цялото Земно кълбо икономическият живот склерозира и в общи линии започва да прилича на онова, което желаят днешните противници на глобализацията. Резултатът не закъснява: кризата от 1920 г., която продължава 10 години, десетки милиони хора остават безработни, в някои страни се установяват диктаторски и тоталитарни режими, навсякъде се наблюдава бърз спад на жизненото равнище. (Например Франция ще възстанови едва през 50-те години дохода на глава от населението от 1914 г.) И като венец на тази брилянтна серия от "успехи" идва Втората световна война, от която Европа ще излезе не само материално и икономически разрушена, но този път окончателно изхвърлена от групата на "великите сили".

Не е неразбираемо, макар да не се харесва на демонстрантите "граждани" от Генуа или Давос, че през 1945 г. "международната общност", както ще я нарекат по-късно, за първи път извлича поука от грешките си и обръща гръб на антиглобализацията от първата четвърт на предишния век. В разгара на войната, през 1941 г. Съединените щати подготвят либерализацията на световната търговия в Атлантическата харта, подписана на 14 август 1941 г. от Чърчил и Рузвелт. През 1944 г. Моргантау, министър на финансите при Рузвелт, обяснява доктрината, която трябва да определя бъдещето така: "Трябва да се избегне възможността за възстановяване на гибелните практики на миналото - курса към девалвация, издигането на митнически бариери, контрола върху обмена - практики, чрез които правителствата се опитаха да задържат икономическата активност в рамките на своите държави. Именно това са средствата, които предизвикаха икономическата депресия и войната."

Така започва "третата вълна" на глобализацията, която от края на войната не е преставала да се разширява и в която още се намираме.

Капиталистическите черти на "третата вълна" се формират по-дълго време в резултат на подкопането на различните версии на комунизма. Тогава глобализацията носи предимно американска оцветеност, тъй като, ясно трябва да подчертаем това, след войната от 1939-1945 г. Америка изплува като първата световна капиталистическа сила, а след социалистическия крах от 1980-1990 г. - като единствената икономическа суперсила. Още по-малко би трябвало да ни учудва, че тази трета глобализация по своя характер е още по-капиталистическа от предходните две, което ще рече, че се дължи предимно на дейността на частните и много по-малко на държавите предприятия. Защото дори в страните, където комунизмът политически се опита изкуствено да продължи съществуването си, оцелелите правителства положиха всички възможни усилия, за да се освободят от икономическия социализъм чрез спешни приватизации, апели за външни инвестиции, либерализация на търговския обмен и трансгранични търговски договори. Само Куба и Северна Корея се свиха в тоталитарния колективизъм и са единственият пример, който прави излишен всякакъв коментар. Това, че икономиката от края на XX и началото на XXI в. е едновременно глобализирана, капиталистическа и преди всичко американска, не е израз на някаква "арогантност". Не е също резултат от избор. Следствие е от срещата, провокирана от историческия детерминизъм на три серии от факти, които ще разгледаме.

Първа серия: икономическите и политическите катаклизми, предизвикани преди всичко от европейския опит на затворените икономики между двете войни.

Втора серия: последователното и убедително доказване на неспособността на социализма да организира каквато и да било, дори и слабофункционараща, икономика,

Трета серия: отслабването на европейците, дължащо се на техните колебания,

натрупани през първата половина на ХХ в. То наложи като контраст и по механичен начин, така да се каже, издигането на Съединените щати.

Все пак тяхното надмощие не е само относително явление, дължащо се (в сравнителен план) на регреса на Европа. То, разбира се, произтича от фактори, присъщи на самото американско общество. Продължава въпреки икономическото израстване на демократична Европа след Втората световна война и дори след създаването и консолидирането на Европейския съюз. Обединена Европа виртуално би трябвало да е противовесът на Съединените щати. Ако тя все още не успява да поеме тази роля, това е резултат не от липсата на материални и човешки ресурси, а от неумението да ги използва. Накратко, липсва ѝ изобретателност, ефикасност в организацията, бързина в приспособяването и прилагането на новостите. Европа е твърде скована от идеологически предразсъдъци. Именно затова, въпреки успехите си, тя продължава да живее под американско влияние. Развитието ѝ се ускорява със закъснение, когато американската икономика е в прогрес, и бързо изостава, когато Съединените щати, както през 2001 г., са в рецесия.

Може ли глобализацията да бъде вредна заради единствения факт, че понастоящем се смесва с американизацията? Трябва ли да не се отбелязва успехът между 1948 и 1998 г., когато световното производство нарасна 6 пъти, а обемът на износни стоки - 17 пъти? Трябва ли да се зачертаят преките инвестиции в чужбина, движещи сили в развитието на изостаналите държави, под претекста, че в голямата си част са американски? Повтарям: това, от което страдат слаборазвитите страни, е недостигът на глобализация; тъй като тя на практика е все още твърде фрагментарна, голяма част от обмена и инвестициите са осъществяват днес между Европейския съюз. Северна Америка и Западния Пасифик на Азия.

Антоглобалистите напразно рушиха всичко в Сиатъл или пък в Ница - не се наблюдава възможен вариант, който те да противопоставят на глобализацията, която е в ход. Или може би те искат връщане към социализма на "третия свят", който тласна в известен смисъл африканския континент от полубедността към пълната мизерия?

Колкото до страха на всяка държава от това, че идентичността ѝ потъва в американската унифицираност, и до борбата на Европа да съхрани "културната си другост", трудно е те да бъдат прецизно анализирани, защото се основават на своеобразната представа на стилове, равнища, дейности. Тук се вижда бъркотията от: грижата да се съхрани езикът, заплашен от универсализацията на английския; неприемането на хамбургерите, сервирани в "Макдоналдс"; младежките хитови облекла; опасението от търговската конкуренция на филмите и телепродукцията на Холивуд или горчивината от научната плодовитост на американските университети. Тази obsesия не се променя и не клони към яснота най-вече при европейците; тя достига до обвинението срещу един пресметнат "империализъм", резултат от смесване на исторически еволюции, най-важните от които често са грешки, допуснати от предполагаемите негови "жертви".

Юбер Ведрин, който бе в продължение на 14 години е близък сътрудник и дипломатически съветник на президента Франсоа Митеран, говорител, а след това и главен секретар на президентството на републиката и накрая министър на външните работи в правителството на Жоспен между 1997 и 2002 г., пише в книгата си *Световите на Франсоа Митеран*: "Най-същностната характеристика на Съединените щати, която обяснява външната им политика, е, че от създаването си те се усещат като избрана нация, натоварена да просвещава останалата част от света."¹³

Това, което веднага шокира в твърдението на министъра, непосредствената очевидност, която се откроява, е с каква максимална точност то приляга на Франция. Американските цитати, същите, които Ведрин използва, за да докаже тезата си, имат буквално съответствие в полето на политическия и културния френски нарцисизъм.

Когато той приписва на Томас Джеферсън "категорично утвърждаване" чрез фразата му: "Съединените щати са страната на свободата", как да не се сетим за не по-малко категоричното твърдение, всеки ден лансирано в пресата ни и от политиците: "Франция е родината на човешките права"? И когато бившият дипломатически съветник на Митеран открива "концепция за хегемония" в декларираното от Езна Хайлс около 1800 г. - "Корабите ще пренесат американското знаме около цялото Земно кълбо", всеки изкушен от историята французин ще си припомни пламения и велик възглас на Ламартин по време на революцията от 1848 г., когато големият поет стана велик политически мъж, "триколюрът, който обиколи света"¹⁴. Накрая съвсем лесно е да се изброят цитатите на генерал Дьо Гол, описващ "целия свят с впити във Франция очи"¹⁵.

Тези мегаломански хипотези, които ни правят често смешни пред света, не принадлежат само на миналото. През юли 2001 г. Лионел Жоспен ни води към глобализацията, обръщайки се към членовете на "група за френско културно присъединяване", събрани в Министерство на външните работи: "От днес вие формирате една обществена организация с влияние и отговорност със световни мащаби; това е решителен коз пред лицето на предизвикателствата, поставени пред страната ни от глобализацията."¹⁶ Зад видимата алогичност на тези фрази (да воюваме срещу глобализацията... чрез глобализация) всъщност се проявява една кохерентна мисъл: онова, което ние трябва да противопоставим на либералната глобализация, е нашата глобализация. За да елиминира глобализацията по американски, Лионел Жоспен предлага на нашата организация за културно присъединяване да проведе една глобализация по френски, антилиберална, т.е. работеща, както казва той, "за утвърждаване на държавите срещу прибързаните закони на пазара". Глобализацията сама по себе си не е лоша, лоша е глобализацията по американски модел. Че една страна чувства световно призвание и го обявява, не е осъдително. Подлежи на отхвърляне, че това са Съединените щати, а не Франция. Следователно Франция трябва да заеме водещото място на Америка в глобализацията.

Такова е заключението, което прави Ведрин на същата среща, анализирайки ситуацията и давайки оптимистична прогноза за бъдещето на този проект: "Откакто се появи заплахата от едно измамно уеднаквяване (четете, разбира се, американско - б.а.), Франция намери своите основания." Няколко месеца преди това министърът на външните работи прибави към списъка със свои произведения нова книга, прецизно озаглавена *Le Cartes de la France (Козовете на Франция)*. В нея, подобно на Жоспен, той развива идеята, че агресията на американската "свръхсила" предизвиква устремно развитие на призиването и универсалистката мисия на Франция, което ще рече - Франция да противопостави своята глобализация на тази на Съединените щати. Именно идеята за определена деструктивна глобализация е грешна. В действителност, каквото и да е било влиянието на една култура - гръцката през Античността, италианската през XVI в.; френската през XVIII в. и т.н., - никоя не е унищожила другите, чиято оригиналност, напротив, често е била стимулирана.

Нека се разберем. Не подлежи на дискусия, че световното надмощие на Съединените щати от много години поставя останалите страни пред непознати проблеми във всички области, включително и в областта на културата. Но това е резултат от исторически процес, разпрострял се почти век. Трябва да се анализират съответните детайли, за да се прецени рационално новата ситуация и да се използва позитивното в нея, а не да се коригират крайностите, когато те вредят на балансираното и уравновесено управление на световните дела. Но злопаметността, която се бори с всяко решение, дори когато то добро, само защото е американско, може единствено още повече да отслаби страната, която приема американофобията за водеща. Държавата, която споделя подобна неразумна импулсивност, губи своята сила и става антипатична

за много други страни, които нямат нищо американско, още по-малко американофилско.

Разсъждавайки върху причините, довели до пропадането на кандидатурата на Париж за олимпийските игри през 2008 г. с откровеност и яснота Жак Жюлиар написа в една от своите публикации: "В Москва ние бяхме изоставени от нашите европейски партньори, от нашите "арабски" приятели и от африканските ни клиенти... Искате ли да знаете голата истина, която цялата политическа класа се опитва да скрие? Истината е, че Франция стана една от най-непопулярните страни в света. Вече говорих за нейната арогантност и горделивост. Към това трябва да прибавим и претенцията на нашите правителства да поучават целия свят. "Целият свят" може би не е точната формулировка. Ние не поучаваме нито Саддам Хюсеин, нито Кадафи, нито Ким Ир Сен, нито Фидел Кастро, нито Роберт Мугабе, нито имамите от ислямската република Иран, нито китайските или вьетнамските ръководители. Ние пазим нашите укори и презрение към демокрациите, към австрийците, към италианците, към Маргарет Тачър, към Роналд Рейгън, към Джордж Буш, към Силвио Берлускони и дори към Тони Блеър, който не е достатъчно враждебен към капитализма. Основният противник на антиглобалистите е либералната икономика, а не диктатурата. Не е и бедността, въпреки че те я обявяват за свой противник в лозунгите си. Важното за тях е не да изкоренят бедността, а да ни накарат да вярваме, че тя се дължи на либерализма и глобализацията.

Ако има универсална аксиома, приемана за вярна дори от привържениците на глобализацията, тя е, че "разривът между богати и бедни се задълбочава", или още, че "бедните стават все по-бедни, а богатите - все по-богати".

Да отбележим първо, че двете твърдения не са синонимни. Би било елементарна логическа грешка дори, ако се употребяват без разлика, като че ли са взаимозаменяеми. Между обществата, както и между индивидите в границите на едно общество пропастта между богати и бедни може да расте и въпреки това жизненото равнище на бедните да нараства. Ако в едно развито индустриално общество за 10 години годишният доход на глава от населението нарасне от 20 000 на 30 000 долара, т.е. с 1/3, и в същото време годишният доход на едно по-слаборазвито общество нарасне със същата пропорция, примерно от 3000 на 4500 долара, разликата между двете общества ще се увеличи. Преди тя е била 17 000, а след това ~ 25 000 долара. Наистина, неравенството ще се задълбочи. Но равнището на живот на по-бедното общество все пак се е подобрило, което е ясно разбираемо за членовете му.

Защо се обръкват тези понятия? Без съмнение под влиянието на един двойствен натиск: от една страна, поради интересите на ръководителите на бедните страни, целящи увеличаване на помощите, от друга - поради пропагандата на идеолозите в развитите страни, опитващи се да превърнат глобализма и либерализацията във виновници за непрекъснато нарастващата световна бедност.

Все пак съществува огромна документация, която позволява да се провери това на базата на сериозни цифрови данни. От 50 години в страните, формиращи групата на т. нар. "трети свят", се проследява нарастване на три неща: на средния доход, на населението и на оптимизма за живот. Последният нарасна повече от два пъти в развиващите се страни през втората половина на XX в. През посочения период, в Индия например, производството на хранителни продукти е нараснало 10 пъти, което доведе до изчезването на бедствените гладни епидемии, толкова чести преди '80. Това не беше достатъчно, разбира се, за да спаси индийското население, голяма част от което живее в неопикуема бедност, но големите гладни епидемии отпреди изчезнаха и бедността все пак намалява, противно на разпространяваните клишета. При всички случаи най-добрият начин тя да се редуцира не е като се задуши либералната глобализация, която даде доказателства за своята ефективност¹⁹. В Латинска Америка

от 1950 до 1985 г. реалният доход в долари на човек от населението е удвоен, като се започне от 1000 долара на година и се стигне до малко повече от 2000 долара, което е равнището на Западна Европа от 1950 г. През 1985 г. Мексико е на първо място по доход на глава от населението, равен на този на Италия през 1960 г. През следващите 5 десетилетия Латинска Америка увеличи доходите си със средно 5 % на година. Нито една европейска страна няма подобен ритъм на растеж²⁰. Тези цифри показват до какво степен оплакванията, че "бедността не спира да се задълбочава", са вдъхновени от невежество или от скептицизъм. Бедността, която продължава да съществува, честите публични финансови банкрути, инфлацията и загубата на капитали са резултат не от цялостно слабо развитие, което ще нарасне, а от липсата на компетентност и корупцията сред управляващите, от пилеенето на международните помощи и от поддържането на разорен и неефективен обществен сектор.

Тази тъжна констатация е още по-валидна за Африка - единственият континент от "третия свят", където се извърши цялостна действителна пауперизация, а не се задълбочи само разрывът с богатите страни. Причините за нея са политически, а не икономически.

Това, което разруши африканските икономики или им попречи, е в много по-голяма степен етатизмът, отколкото пазарът; много повече социализмът, отколкото капитализмът. В по-голямата си част африканските държави, т.е. африканските елити, образовани в Европа, които оформят политическата класа след постигане на независимостта, възприемат съветската или китайската система. По този начин те си присвояват абсолютната власт и възможностите за лично забогатяване. От Алжир до Танзания всички те заеха от комунизма безпогрешната рецепта за провал на селското стопанство: колективизация на земята и създаване на неработещи "кооперативи". Няма да се спирам подробно на този проблем, който с интерес съм изследвал в повечето мои книги, чиито данни съм привежда²¹! - проблем, който по-компетентни от мен експерти много добре са описали. Напразни усилия! Лъжливите приятели на "третия свят" не желаят бедните да ядат до насита. Те искат единствено да припишат на капитализма мизерията, която в Африка е рожба най-вече на социализма.

Освен убийственото копиране от африканските номенклатури на модела на съветско-китайското колхозничество и наглото разграбване на природните богатства от местните олигархии с външна помощ, основните, ако не и единствените обяснения за влошаването на живота на африканското население и довеждането му до крайна бедност са: непрестанните граждански войни, племенният расизъм, религиозните войни, междуетническите напрежения, масовите убийства и геноцидите. Гражданските войни, които изтощават и подлагат на глад милиони хора и бежанци в "демократична" република Конго от 1997 г. насам, са удачен, но за съжаление не са нито единствен, нито последен пример. На антиглобалистите би трябвало да се раздадат няколко хиляди екземпляра от книгата на полския писател Ричард Капучински "Ebene"²², предлагаща прекрасно патетично описание на африканската мизерия, предизвикана от африканците, както и анализ на нейните причини. Но богатите псевдореволюционери от Сиатъл или Гьотеборг грижливо отбягват да опознаят истинските причини за африканския катаклизъм. Те по никакъв начин не се стараят да открият лек. Достатъчно им е да вярват и да карат другите да вярват, че причината е либералната глобализация.

Един от любимите им химни повтаря рефрена: "Да се опростят дълговете на "ретия свят." Папата държи соловата партия и политическите класи припяват. Впрочем, когато се говори за дълг, се говори за пари, дадени преди това на ползващия заема. Предполага се, че се връща нещо, което преди това е било взето. Какво се случва със заетите суми, когато не става дума за обезщетения и чисти дарения? Как и от кого бяха използвани те? Какво направи Дидие Радсика в Мадагаскар с милиардите франкове,

които получи - златна мина, от която гладният народ нищо не видя, и дълг, който през 1990 г. Франсоа Митеран опрости, а френските данъкоплатци осигуриха "джобни пари" на един диктатор, което може да се нарече нехайство, ако не и с много по-лошо име. Вълнуващ договор между две "бананови монархии"! Разследващите журналисти биха се вдъхновили да търсят следи в Швейцария или другаде от милиардите долари, откраднати от нигерийския диктатор Сани Абача, починал (или убит) през 1998 г. Защо трябва да се опрощава дългът на Роберт Мугабе, типичен "президент-диктатор", който подправи всички избори и успя за 20 години да превърне една от най-богатите страни в Африка в нещастна земя?

Друг куплет от антилибералния химн припомня необходимостта от "План "Маршал" за Африка". Клишето непрекъснато се тиражира. Дребна смушаваща подробност: през последните 40 години имаше много подобни клишета, но без резултат. Африка, може да се каже, дори непрекъснато се ползва от "перманентен План "Маршал"²³. От 1960 до 2000 г. Африка е получила 4 пъти повече кредити (разбира се, невърнати) и помощи от Латинска Америка и Азия. Защо тези континенти поеха нагоре, а Африка - не?

Антилибералите отказват да признаят, че, от една страна, в по-голямата си част народите, определени като слаборазвити, се развиват; и от друга страна, че тези, които изостават, дължат малшанса си на вътрешни политически движения, а не единствено на световни икономически причини. Ако оставим настрана африканския пример, днес бедните страни са по-малко бедни отпреди половин век. Значи като цяло глобализацията е положителна. Излишно е обаче да привеждаме доказателства и цифри в подкрепа на това - добронамереността е безсилна срещу злонамереността. Всеки труд, чиято задача е да осветли икономическия прогрес, дължащ се на капитализма и свободата на обмена, или да установи локалните вини за регреса и глада, повдига вълна от добродетелно негодувание.

Така през 2000 г. един икономист, Албер Мерлен, предизвика остри нападки във връзка с публикуваната си в "*Les Echos*" статия, в която обобщаваше и анализираше доклад на Световната банка, потънал в мълчание²⁴. И защо! Този доклад, писан от икономистите Дейвид Долар и Аарт Крав, чиято компетентност е добре позната, развенчава твърдението, че глобализацията предизвиква обедняване. Те доказват обратното чрез подробни наблюдения, обхващащи 40 години назад и включващи 125 страни. Според цифровите данни в статията нарастването на дохода в най-бедните страни, страните от петата група, в дългосрочен план в проценти е същият като сбора на страните от останалата част от света. Положителното влияние от общото развитие през последните 5 години на XX в. в условията на активна глобализация за бедните държави не е намаляло. Оттук следва, че свободата на търговията и на пазара оказва положително въздействие върху доходите в бедните държави. Щом средният доход на глава от населението на Земята нараства с 1%, този в бедните общества се увеличава в същата пропорция според това, което Долар и Крав наричат закона "*one to one*" ("едно към едно"), И Албер Мерлен може да обобщи: "Това доказателство е достатъчно (би трябвало да бъде), за да се разбият съществуващите твърдения за нарастващата бедност и ужаса на либералната търговия."

Може да се възрази, че икономистите понякога грешат. Така е, икономистите грешат в своите прогнози и те не са единствените. В доклада на Световната банка не става дума за прогнози, а за предаване на факти, става дума за история!

Ако някой се е обърнал напълно в своите прогнози, това е "бащата на френската екология" и привърженикът на "третия свят" Рене Дюмон, чиято смърт през юли 2001 г. беше отбелязана с големи почести. В множество статии, посветени на творчеството му и на дейността му, той беше високо оценен, че през 1960 г. е "предвидил", че нарастването на продоволствените ресурси на Земята не може да достигне демографския прираст. Тази прогноза на Дюмон съвсем не е оригинална. Тя подновява

старата теза на Малтус от 1798 г. *Световният доклад за човешкото развитие* за 2001 г. показва, че дневният енергиен доход на глава от населението в развиващите се страни се е увеличил с около 1/4 между 1970 и 1997 г., въпреки двукратното и трикратно нарастване на населението там. Единственото изключение е Африка поради причини, които вече изложих, без връзка с икономиката.

В изкуството да се манипулира с понятия, които никой не разбира или чийто смисъл не може да се обясни, изразът "праг на бедността" заема особено място. От всяко печатно издание, от радиопредаванията и телевизията ни засипват с информация, че еди-какъв си ужасяващ процент от населението на еди-коя си страна или на цялата планета живее "под прага на бедността". Но никога не се дава научно обяснение на този прословут "праг".

Прагът на бедността се изчислява на основата на средния доход за всяка държава (не най-ниския, а средния). Вземайки дохода в средата на стълбицата, прокарваме още една линия в долната част, която я разделя на свой ред на две. Във всяка страна са класирани като бедни всички домакинства, чийто доход е в последната четвърт на всяка стълбица. Очевидно е, че бедният в една богата страна, където средният доход е много висок, няма същото жизнено равнище като бедния в една бедна страна, дори ако там има среден доход. "Бедният" американец или швед би бил "набаб" в Непал. И за да не отиваме чак до Непал, а и за да обърнем внимание на развитите страни, макар и не сред най-богатите, може да се отбележи, че един съвременен беден американец (с годишен доход около 8000 долара) разполага със средства, почти равностойни на средния доход, осигуряващ удобства и смятан за приличен в Португалия или Гърция. "Бедният" американец всъщност има по-висок доход, защото падайки "под прага на бедността", той в същия миг има достъп до парични помощи и други улеснения от системата за социално осигуряване. Колко грешни неща са казани в името на тази колкото популярна, толкова и неясна концепция за "прага на бедността".

Разпространявайки лъжата, според която глобализацията увеличава бедността на най-бедните, протестиращите "граждани" се отдават на двойна страст. От една страна - на антиамериканизма, който се връща до Студената война и още по-назад, и от друга - на традиционния антилиберализъм на левицата. Една нерешителна маса от няколко стотици хиляди демонстранти компенсират свидетелството за провала на всички социализми и революции. Тези "революционери без революция"¹ нямат интелигентна програма, която да замени глобализацията. Риториката им не притежава изкуствената кохерентност на идеологиите отпреди. Крещейки лозунги, те си създават илюзията, че мислят. Опустошавайки градове и опитвайки се да пречат на международните срещи, те си създават илюзията, че действат.

Омразата към либералната цивилизация, както казах, е за мнозина ключът към антиамериканската obsesия и нейните корени стигат далеч назад в миналото. Юбер Бюв-Мери, бъдещият създател и директор на *"Monde"*, пише през май 1944 г.;

"Американците са една истинска опасност за Франция. Опасност, твърде различна от тази, с която ни заплашва Германия или би ни заплашила Русия... Американците могат да ни попречат да направим необходимата революция и в техния материализъм няма нищо от трагическото величие на материализма на тоталитаристите. Ако те въздигат в истински култ идеята за Свободата, те не изпитват необходимост да се освободят от робството на техния капитализъм."²⁶ Да формулираш подобно мнение в момент, когато дебаркирането на съюзниците би могло да претърпи крах, когато нацисткото надмощие, въпреки че отслабва, все още тегне над Европа, когато се знае какво представлява сталинизмът, означава да споделяш йерархия на ценностите и опасностите, според която либералната заплаха доминира над останалите.

„Ограничеността“ на европейските управляващи в международната политика²⁷

Спомняме си, че когато през 1983 г. Роналд Рейгън нарече Съветския съюз "империя на злото", той имаше право, въпреки обичайния присмех, колебаещ се между снизхождение и неодобрение, в Европа и преди всичко във Франция. Все пак осъщественото оттогава развитие в историческото изследване на руския комунизъм не позволява той да бъде наречен "империя на доброто". В онзи момент в по-голямата си част народите, потиснати от комунизма, се почувстваха облекчени, констатирайки, че президент на западна държава най-накрая демонстрира известно разбиране по отношение на тъжната ситуация, в която са се озовали. Преди всичко през 2002 г. именно за старите "сателити" на Централна Европа е ясно, че между 1980 и 1990 г. политиката на Рейгън ускори разпадането на системата, която властваше в Москва почти 3/4 век и чиято агония беше удължавана от предшествениците му чрез политиката на намаляване на международното напрежение.

Деветнадесет години по-късно, през януари 2002 г., след традиционната си годишна реч пред Конгреса за състоянието на Съюза, със същия концерт от проклетия Европа посрещна израза "ос на злото". С него Джордж Буш назоваваше страните, заподозрени, че оказват помощ на международния тероризъм, или тези, които реално са свързани с него и тайно трупат оръжие за масово поразяване. Френският министър на външните работи Юбер Ведрин оплака тази "ограниченост", която "свежда всички проблеми на света до борбата срещу тероризма". Той осъди - познат рефрен - "унилатерализма", с който Америка, изпълнена с ужас, "взема решения, основани единствено на нейната визия за света и за защитата на собствените си интереси".

Тази фраза е чудесно определение за "независима" външна политика, изисквано от генерал Дьо Гол и от всички негови следовници. Впрочем речта за състоянието на Съюза, както името подсказва, е преглед на изминалата година, който президентът на Съединените щати прави пред своите сънародници. Как да се отрече, че това ги занимава най-много след катастрофата от 11 септември? Как Буш да не отдели приоритетно място в речта си на този факт, когато в продължение на 5 месеца нарастваха обвиненията срещу слабостта на американските разузнавателни служби, които в продължение на години, както се каза, не са разчели предупредителните знаци и прояви на хипертероризма? Може да се каже, че "оста на злото", както и "походът", обявен през септември 2001 г., отключват една по-скоро помпозна реторика. Би трябвало също, за да свършат добре своята работа, публичните коментатори и информатори да не пропускат да уточнят, че този тип изрази отвежда към основите на американската култура и техният художествен превод надхвърля смисъла на онова, което са вложили употребяващите ги. По същия начин навикът на френските политици и интелектуалци да говорят по всякакъв повод за "блясъка" на Франция може да изглежда като връх на майтапа. Разбирана буквално, тази дума означава, че ние приемаме Франция за слънцето на човечеството, звездата, чиято функция е да осветява и топли цялата планета. [...]

Що се отнася до унилатерализма - за да няма едностранчивост, т.е. едностранчива политика, би трябвало от другата страна да има някой друг, способен да предлага и да ръководи конкретни стратегически действия, съобразени с новите заплахи, вместо да се задоволява да мрънка неодобрителни литании. Впрочем изглежда, че с течение на времето европейците все повече възприемат атентатите от 11 септември като аномалия. За пореден път, вместо да спрат опасността, европейците отричат съществуването ѝ. Каква грешка! Един нов тероризъм, управляван от много добре организирани групи, със сигурност или по всяка вероятност приютени или подпомагани от определени държави, е в процес на непрекъснато развитие от 80-те години досега. Със или без Бен Ладен, тези групи продължиха да действат и след 11 септември 2001 г. Много сериозни сигнали бяха дадени от службите за информация в месеците след септември. Една от тях допускаше друга сериозна атака от йеменци или саудитци на територията на

Америка на 12 февруари, т.е. след речта за състоянието на Съюза. [...] Ако Европа отказва да види в това заплаха, може би е заради отслабналата ѝ през последните 10 години способност за военна намеса, докато възможностите на Съединените щати в това отношение не престават да нарастват и да се усъвършенстват, прокарайки дълбока граница между САЩ и Европа, която на този етап е невъзможно да се заличи- Европа превръща немошта си в принцип.

Колкото до теорията, според която тероризмът произтича от икономическото неравенство и от бедността в света, тя ни най-малко не издържа на проверка. Повечето от терористите произхождат от заможните среди на най-богатите мюсюлмански държави. Често те са получили образование на Запад. Базата на новия хипертероризъм е по своята същност идеологическа: това е ислямският екстремизъм.

Както пише Фукуяма: "Настоящият конфликт не е сблъсък на цивилизациите, в смисъла на зони на културата с еднакво значение; той е по-скоро знак за борба, водена от тези, които се чувстват заплашени от модернизацията и присъщата ѝ етична норма - защита правата на човека. За ислямските терористи абсолютният враг е светският характер на западната концепция за права, чийто произход се корени в либералната традиция."²⁸ Нека отбележим - това е същата традиция, която е дразнителят на западните противници на глобализацията.

Не искам да кажа, че не трябва да се подпомага развитието на бедните държави. Спасителните лекарства са реформите: доброто икономическо развитие, политическата демократизация, светското образование, изкореняването на корупцията, равенството между мъжа и жената, свободата на информацията, плурализмът на религиите, накратко - всичко, на което се противопоставя, и всичко, което яростно ненавижда ислямският екстремизъм и срещу което той воюва чрез своя тероризъм.

Модернизацията е средството, чрез което бедните държави ще се доближат до богатите. Именно това ислямските екстремисти не желаят, поне не в ефективна форма, тъй като то би довело до премахване на шериата. На тези, които им обясняват, че придържането към шериата би трябвало да се приспособи към модерната цивилизация и че ислямът не може да съхранява недокоснат модела си отпреди 1000 години, те отвръщат, че не може да се престъпват заповедите, диктувани от Аллах на неговия Пророк²⁹. Ислямистите биха искали да се модернизират без да се европеизират. Не съществуват много възможни методи, различни от следваните в продължение на няколко века от Запада, за да се осъществи икономическа, политическа и културна модернизация. Ислямистите са се затворили в кръга на непреодолимо противоречие, източник на тяхната неприязън към Запада, т.е. според съвременните граници на света неприязън, насочена преди всичко срещу Съединените щати, въпреки че очевидно тероризмът не им помага да преодолеят това противоречие. Впрочем, да се твърди, че единственият начин за борба с тероризма е да се започне с изкореняването на бедността и неравенството в света, означава да му се подсказе причина, която обглеждането на фактите потвърждава като недостатъчна, означава преди всичко да се откажем от всякаква съпротива срещу тероризма. Тази словесна есхатологична хитрост, подчиняваща всяка политика на защитата на възможното появяване на един идеален свят, позволява спокойно чакане до свършека на света. За европейците тя е само маска, прикриваща неспособността им за *hic et nunc*³⁰ оперативна стратегия, а при американците от крайната левица е само ново превъплъщение на старата им максима: "Blame America first"³¹. Със същия софизъм пацифистите и неутралните по време на Студената война проповядваха, че демокрациите нямат правото да ограничават и бламират тоталитарните режими, докато самите те не изтрият несправедливостите в себе си и в сферите си на влияние. И в двата случая индиректният начин, чрез който се узаконява пасивността, произтича от константната идея: антиамериканизма. [...]

Когато през 1987 г. пред Берлинската стена Роналд Рейгън извика: "Господин Горбачов, какво чакате, а не съборите тази стена?", страх и ужас обхвана европейските политически канцеларии, най-вече в Западна Германия, дори и самия Хелмут Кол. Очевидно Рейгън носеше политическа опасност. Мислеха го за луд, дори и Кол; всеки ден го обявяваха за все по-безотговорен. Две години по-късно, под напора на потисканите от СССР народи, Берлинската стена се срина, въпреки че някои от твърде интелигентните западноевропейски ръководители се мъчеха да поддържат живота на комунистическата ГДР и да предотвратят сливането на Германия. През 2002 г. прочутата фраза на опасния луд - Роналд Рейгън, посрещаше посетителите на входа на изложбата, посветена на историята на Берлин, в самата германска столица. Това е само един от многото примери, който доказва, че ако по времето на Студената война Съединените щати не проявяваха минимум "унилатерализъм" пред вечните европейски съветници. Съветската империя би просъществувала много по-дълго. Народите, които тя тероризираше, го разбираха много добре. Те отреждат място на Рейгън сред техните добротворци. Адам Михник, издател и директор на най-влиятелния вестник в Полша, обича да припомня, че Инициативата за стратегическа отбрана, толкова оклеветена от Запада, е била решителният фактор, който е убедил Съветите в неспособността им да спечелят Студената война, давайки си сметка за своята непоправима техническа изостаналост,

За разлика от американските ръководители, европейските управляващи са много по-блестящи на сцената на идеите (поне така вярват), отколкото на сцената на действията. Може като Рейгън - да не си велик интелектуалец, но да си велик в действията, и обратното³². Проследявайки анализите на стратезите, които чертаеха различни граници на фронта между демократичните зони и тези на противниците, забелязах през 1987 г., че експертите забравяха един фронт без специална географска конкретност - фронта на терора³³. До 2001 г. тероризмът като феномен беше подценяван, въпреки че твърде често той вече добиваше характер на истинска война.

След 11 септември 2001 г. и огромните разрушения в Ню Йорк и Вашингтон много коментатори и отговорни лица, като се започне със самия Джордж Буш, изразиха убеждението, че в случая става дума не само за тероризъм, а за война, и то за модел на война - такава, каквато тя ще бъде през XXI в.³⁴ Машабът на агресията и огромният брой жертви ясно потвърдиха това заключение. Въпреки че не за пръв път тероризмът можеше да бъде преценен като форма на война.

Гражданска война, религиозна война, идеологическа война, война срещу централната власт в името на регионален национализъм - примери не липсват нито в миналото, нито днес за случаите, когато тероризмът се употребява като тактическо средство. Точно за тероризъм става дума, тъй като не говорим за държавна армия, която да воюва срещу друга държава, нито за партизанска война, която да се противопоставя на официалната армия. Това са именно войни, защото имаме работа с координирани действия, водени от организация с ясни политически цели, или изглеждащи такива за онези, които ги споделят. [...]

Така хипертероризмът зае от нашата цивилизация техническите средства, за да се опита да я разруши и да я замени с архаична световна цивилизация, която би възпроизвеждала бедността и би била отрицание на всички наши ценности. С тези определения се дефинира "войната на XXI век".

Става все по-очевидно, че атаката срещу Ню Йорк и Вашингтон от 11 септември 2001 г. изцяло промени представите ни за международни отношения. Между 1990 и 2000 г. световната дипломатия се подчиняваше изцяло на мисълта за изхода от Студената война. Как да се изведат бившите комунистически държави по пътя на пазарната икономика и демократичната политика? Как да се разширят НАТО и Европейският съюз към Централна Европа и Балтийските държави без да се пре-

дизвика руското недоволство? Какво да се прави със старите договори за ядрено равновесие, датиращи от 70-те години? Каква политика да се води с Китай, чиято икономика става капиталистическа, а политически той остава тоталитарен? Как да се приобщи стария "трети свят" към световното икономическо развитие и идеите за правата на човека? Какво развитие се предвижда в отношенията между суперсилата Америка и нейните съюзници?

Това световно познание, постигнато въпреки "желязната завеса" в продължение на половин век, се стопи под натиска на онова, което някои коментатори не се поколебаха да назоват "четвърта световна война". На първо място свръхсилата Америка се оказа предпочитаната мишена на един нов хипертероризъм, което я засегна с непредвидима уязвимост. Промените, които последваха, бяха изненадващи със своята широта и бързина. До октомври 2001 г. Русия беше обхваната единствено от желанието да защитава това, което ѝ беше останало от статута на велика сила в противовес на Запада, През 2002 г. Владимир Путин не повдигна никакви въпроси около приемането в НАТО на старите членове на Варшавския договор. Внезапно престана да протестира срещу присъствието на натовски сили в Косово. Даде съгласието си да се установят американски военни бази в бившите съветски републики в Централна Азия. Накратко: Русия се подчини на силата на Запада. Дори в средата на 2001 г. подобна метаморфоза изглеждаше невъзможна.

Защо е този завой? Защото Путин бързо схвана смисъла на това, което се случи. 11 септември показва ограниченото ни рутинирано разбиране за заплахите. След този трус кой в Русия би повярвал, че опасността е във възможното изпращане на свръхзвукова ракета от САЩ срещу Москва? С каква цел? И на Запад -кой мисли, че Москва може да посегне през 2002 г. на Париж, Лондон или Ню Йорк? Сценариите от Студената война вече са също така далеч от нас, както тези от Стогодишната война. Съвременното разделение на лагери се определя, от една страна, от групите, които водят терористична война заедно с държавите-"хулигани", и от друга - от правителствата, които се обединяват, в това число и тези на мюсюлманските страни, неприемащи екстремизма. В този смисъл Бен Ладен беше добър учител по стратегия. Той ни накара да се вгледаме в посоката, откъдето идват бъдещите заплахи.

Превод:

Маринели Димитрова

БЕЛЕЖКИ:

1. *Le Point*, 27 juillet статия на Д. Дънглас, кореспондент на "Point" в Италия.
2. *International Herald Tribune*, 18 juillet 2001.
3. *Ibidem*, 23 juillet 2001.
4. *Ibidem*, 18 juillet 2001.
5. *Le Figaro*, 10 juillet 2001.
6. Орган на Френската комунистическа партия (бел. Св. Малинов).
7. *Les racines de la contestation mondiale* – *L'Express*, 28 juillet 2001.
8. *Ibidem*, 1 fevrier 2001
9. *Le Figaro*, 24 juillet 2001
10. Benichi,R. *La mondialisation aussi a une histoire* – *Revue d'Histoire*, № 254, mai 2001
11. За икономическото холандско могъщество през XVII в. се допитваме до представителния труд на Schama, S. *The Embarrassment of Riches*. New York, 1987. Tr. Fr. *L'Embassas de richesses*, Gallimard, 1991
13. Benichi, R. *Op. cit.*
13. *Fayard*, 1996.
14. Нека припомним точния цитат. На 24 февруари 1848 г. в кметството, обръщайки се

към социалистите, които са искали да се приеме червеното знаме като емблема на Втората република, Ламартин казва: "Червеното знаме, което вие ни носите, е обиколило само Марсово поле, потънало в народна кръв през 1891 и 1893, а триколюрът е обиколил света с името, славата и свободата на родината." Колкото и вълнуваща да е тази част от легендата, тя показва убедеността в една "глобалистка" легитимност на Франция, върховен водач на другите нации.

15. По този повод вж. Ревел, Ж. *Стилът на генерала* (Julliard, 1959, reedition Complexe, 1988).

16. *Le Monde*, 25 juillet 2001.

17. Julliard, J. Su rune deculotte – *Le Nouvel Observateur*, 19 juillet 2001.

18. Sorman, G. *Le genie de l'Inde*, Fayard 2000.

19. Chesnais, J. *La Revanche du tiers monde*. Robert Laffont, 1987.

20. Lambert, D. 19 Ameriques latine, declines et decollage. – *Economica*, 1987.

21. Множеството статии в книгата ми *Fin du siecle des ombres* (Fayard, 1999). Всичките ми предходни книги от *Ni Marx ni Jesus* (1970) до *Regain democratique* (1992) през *La Tentation totalitaire* (1976) съдържат статии, третиращи проблема.

22. Tr. Fr. Plon 2000.

23. Изразът е на Ив Платар, посланик на Франция в различни африкански държави.

24. Публикуван само в "The Economist".

25. Thirion, A. *Revolutionnaires sans revolution, memoires*. Robert Laffont, 1972.

26. *Reflexions politiques 1932-1952*, Ed. Le Monde et Seuil, 1951.

27. Тази глава се публикува със значителни съкращения.

28. *Le Figaro*, 26 novembre 2001

29. Вж. книгата на големия специалист ислямист Bernard Lewis (*What Went Wrong: Western Impact and Middle Eastern Response*. Oxford University Press, 2002).

30. Тук и сега (лат.) (бел. Св. Малинов).

31. Обвини първо Америка! (англ.) (бел. Св. Малинов).

32. Souza, D. *Ronald Reagan. How An Ordinary Men Became an Extraordinary Leader*. The Free Press, 1992.

33. Вж. *Le Terrorisme contre la democrati*. Hachette, 1987, *Preface*.

34. Imbert, C. La guerre do 21 siecle. – *Le Point*, 14 septembre 2001.